

Apolityczna? Politycznie zaangażowana? Obywatelska? Jakiej szkoły chcą młodzi?

Analizy wyników badań poświęcona roli szkoły w kształtowaniu partycypacji politycznej i obywatelskiej

Spis treści

O badaniu	3
Cele badania.....	4
Cele kolejnych badań.....	5
Metodologia.....	6
Wyniki	7
Podsumowanie wyników	8
Szkoła ma wpływ! Analiza związków uczestnictwa w związanych z polityką zajęciach i wydarzeniach szkolnych z partycypacją.....	9
Szkoła a sprawa polska. Analiza tego, jak młodzi Polacy doświadczają oraz jak oceniają edukację i wychowanie polityczne/ obywatelskie w szkole.....	13
Szkoła obywatelska. Analiza oczekiwań i pomysłów młodych Polaków, związanych z tym, jak szkoła mogłaby lepiej wspierać partycypację.....	20

O badaniu

Cele badania

Głównym celem projektu finansowanego z programu MNiSW Dialog jest poznanie i przeanalizowanie uwarunkowań partycypacji politycznej i obywatelskiej młodych Polaków oraz odnalezienie sposobów na jej zwiększenie.

Od początku ważnym elementem badań jest **eksploracja roli szkoły w kształtowaniu postaw obywatelskich.**

Chcieliśmy się dowiedzieć:

1. **Czy szkoła ma wpływ na partycypację?**
2. **Jakie szkolne aktywności wzmacniają partycypację?**
3. **Co można zmienić w szkolnej edukacji i wychowaniu społecznym i politycznym aby młodzi chętniej angażowali się w życie polityczne i społeczne kraju?**

Cele kolejnych badań

W niniejszym raporcie będziemy odnosić się do wyników trzech badań:

1

Badanie 1 – analiza związków między ekspozycją na tematy polityczne w szkole, a partycypacją (badanie ilościowe; N = 570)

2

Badanie 2 – ocena wpływu szkoły (na przykładzie własnych doświadczeń) przez segmenty młodych Polaków, zróżnicowanych pod względem stopnia zaangażowania politycznego i społecznego (badanie ilościowe, z analizą segmentacyjną; N = 1048)

3

Badanie 3 – identyfikacja różnych szkolnych praktyk związanych z edukacją i wychowaniem politycznym i obywatelskim, próba oceny ich wpływu i wskazania obszarów do poprawy (badanie jakościowe; 44 wywiady indywidualne)

Badanie 1

Badanie ilościowe, na próbie **N=570** Polaków w wieku 18-25 lat, reprezentatywnej ze względu na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania.
Realizacja online na panelu badawczym.

Badanie 2

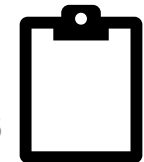
Badanie ilościowe, na próbie **N=1048** Polaków w wieku 18-25 lat, reprezentatywnej ze względu na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania.
Realizacja online na panelu badawczym.

*W projekcie zastosowano **analizę segmentacyjną**, która pozwoliła na wyróżnienie 5 spójnych wewnętrznie i różniących się między sobą grup (segmentów) młodych Polaków, odmiennych pod względem partycypacji i postaw wobec polityki.*

Badanie 3

Badanie jakościowe: 44 pogłębione wywiady indywidualne z reprezentantami każdego z zidentyfikowanych w Bad. 2 segmentów.

Próba rekrutowana celowo – poza kryteriami związanymi z partycypacją i postawami wobec polityki, zadbano o równy rozkład płci i zróżnicowanie wielkości miejsca zamieszkania (badani pochodzili z Warszawy, innego dużego miasta, małego miasta i wsi).

Wyniki

Nie ma matury z polityki?

Podsumowanie wyników badań

Szkoła ma potencjał, żeby odegrać istotną rolę w budowaniu postaw obywatelskich u młodych Polek i Polaków, jednak nie wykorzystuje go w pełni. **Dlaczego?**

1. Wychowanie obywatelskie nie jest ważnym punktem programu szkoły: lekcji takich jak WOS jest niewiele, ale przede wszystkim często są prowadzone w mało atrakcyjny i niezbyt aktywizujący sposób.
2. Nauczanie skupia się często na zagadnieniach **teoretycznych**, obecnych na **egzaminach**, podczas gdy uczniom brakuje wiedzy **praktycznej**.
3. Bardzo niewiele jest **dodatkowych działań i aktywności**, które mogłyby młodych zainspirować, zaangażować, pokazać im atrakcyjne strony polityki, pozwolić wypróbować swoje siły jako aktywni obywatele.

Co można zmienić, żeby wykorzystać potencjał szkoły?

1. Zainteresowanie młodych polityką i zachęcenie ich do partycypacji powinno być ważnym celem programowym szkoły
2. Powinno się to odbywać nie poprzez poszerzanie i tak przeładowanego już programu nauczania, ale jego przebudowę i zmianę
3. Warto oferować młodym różnorodne dobrowolne, atrakcyjne aktywności dodatkowe
4. Warto ograniczać podawcze metody dydaktyczne na rzecz metod aktywizujących, umożliwiających uczniom pracę własną.
5. Do programu nauczania trzeba włączyć bardziej aktualne tematy, pokazywać powiązania teorii z praktyką życia politycznego, rozmawiać z młodymi o polityce
6. Jednak zarówno szkoła, jak i poszczególni nauczyciele powinni zachowywać polityczną bezstronność.

Frekwencja wyborcza pokazuje wyniki matury z polityki – egzaminu, do którego obecnie szkoła nie przygotowuje młodych tak, jakby mogła.

A hand is pointing towards a red circular sticker with the text "I Voted" written on it in white. The background is a blurred landscape with mountains.

**I
Voted**

Szkoła ma wpływ!

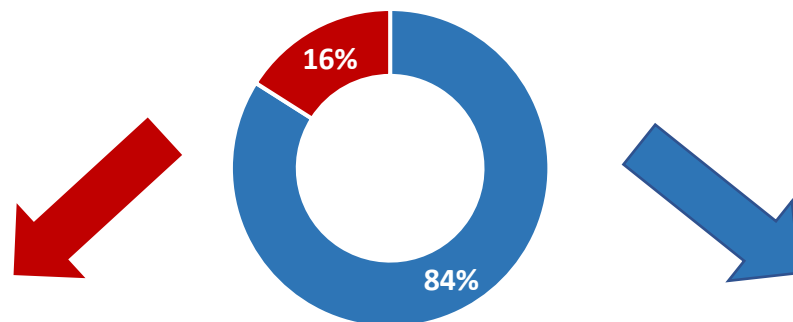
Analiza związków uczestnictwa w związanych z polityką zajęciach i wydarzeniach szkolnych z partycypacją

Udział w zajęciach a partycypacja wyborcza

Udział w szkolnych zajęciach i aktywnościach dotyczących polityki ma związek z partycypacją.

W gronie osób, które nie wzięły udziału w październikowych wyborach parlamentarnych, było zdecydowanie więcej tych, które nie brały udziału w żadnych szkolnych zajęciach związanych z bieżącymi sprawami politycznymi lub społecznymi (46% vs. 18%)

Udział w wyborach parlamentarnych (X 2019)

■ tak ■ nie

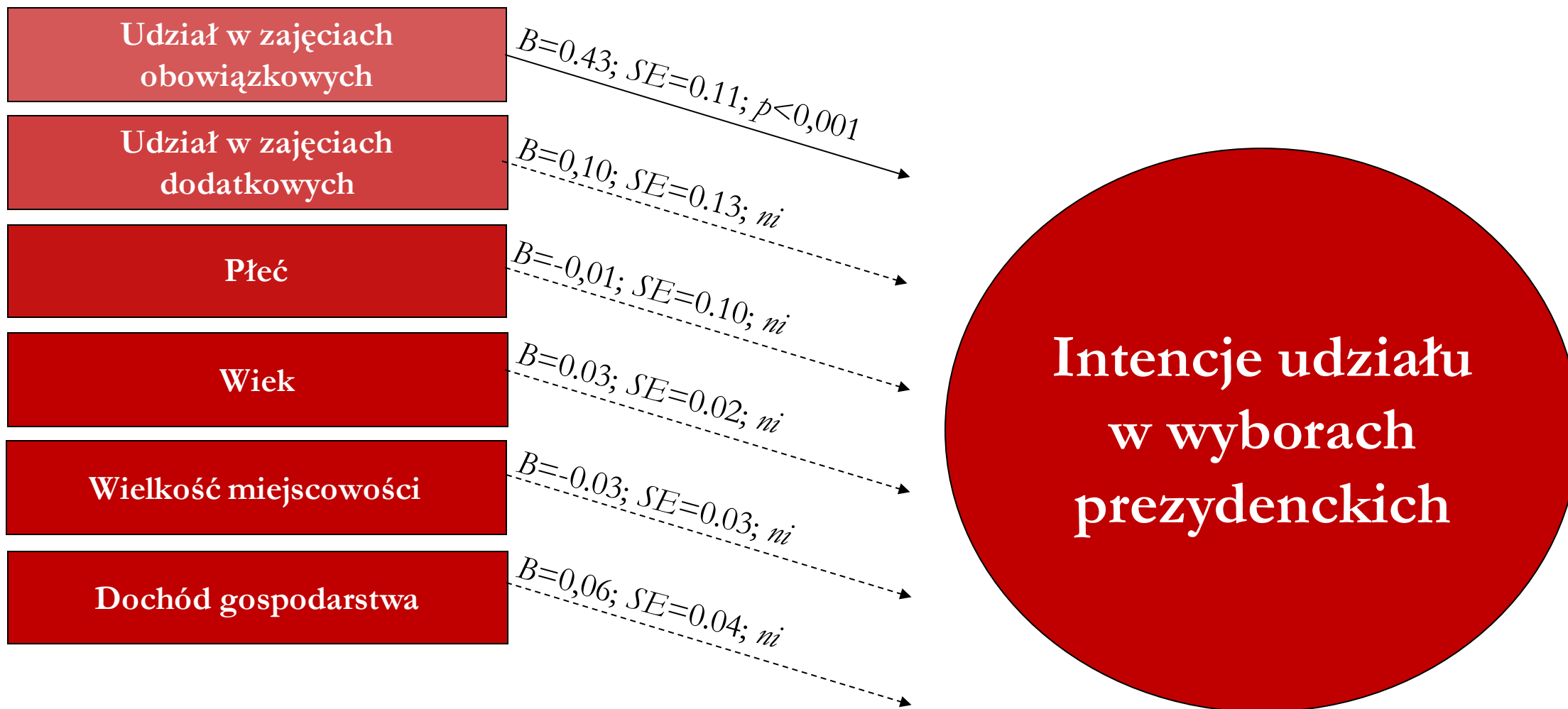
n=482 (bez osób, które odmówiły odpowiedzi)

W gronie osób, które wzięły udział w październikowych wyborach parlamentarnych, było zdecydowanie więcej tych, które uczestniczyły w zajęciach obowiązkowych, dodatkowych czy miały okazję stykać się w szkole z polityką poza zajęciami.

NIEPARTYCYPUJĄCY (n=77): Ekspozycja na politykę w szkole: **PARTYCYPUJĄCY (n=405):**

Szkoła a partycypacja – analiza regresji

Analiza regresji pokazała, że **udział w zajęciach obowiązkowych, które obejmowały bieżące zagadnienia polityczne lub społeczne istotnie pozytywnie wiązał się z intencjami udziału w wyborach prezydenckich**. Takiego związku nie stwierdzono ani dla udziału w zajęciach dodatkowych, ani w przypadku zmiennych demograficznych, takich jak płeć, wiek, wielkość miejscowości czy dochód.

Szkoła jako ważne miejsce socjalizacji

W badaniu jakościowym szkoła była wskazywana jako miejsce z potencjałem – które mogłoby sprawić, by partycypacja młodych się wzmocniła.

Osoby o wyższym poziomie politycznej partycypacji wskazywały również na różne szkolne doświadczenia, które pomogły im się rozwinąć. Wśród nich znalazły się:

- lekcje zachęcające do samodzielnego poszukiwania informacji o charakterze politycznym i społecznym;
- udział w dyskusjach;
- praca w samorządzie szkolnym.

Zarazem jednak były to osoby z aktywnych politycznie środowisk – których rodzice i znajomi także partycypowali. Również w badaniu ilościowym **56,4%** osób, które uczestniczyły w jakichkolwiek szkolnych zajęciach związanych z polityką i tylko **37,4%** tych, którzy nie brały udziału w żadnych zajęciach o tej tematyce deklarowało, że ich rodzice biorą udział w wyborach.

Szkoła to jest jedyna rzecz, która może trafić do młodych ludzi. Szkoła i uczelnia. Żeby w szkole i uczelni o tym się mówiło, żeby były jakieś przedmioty na ten temat. Studentka, 23 lata, duże miasto

Byłem przewodniczącym w klasie i później tam w ostatniej gimnazjum szkoły. (...) Wszyscy cię tak kojarzą, jest satysfakcja, jak się uda coś tam zrobić. (...) Fajna zabawa to była. (...) Myślę, że mogłoby mi się spodobać bycie politykiem. Student, 23 lata, duże miasto

Szkoła wyraźnie ma wpływ na partycypację. Trudno jednak rozstrzygnąć, czy jej wpływ nie ogranicza się jedynie do wzmacniania zwyczajów i wartości już wyniesionych z domu i czy jej oddziaływanie jest takie samo w różnych środowiskach.

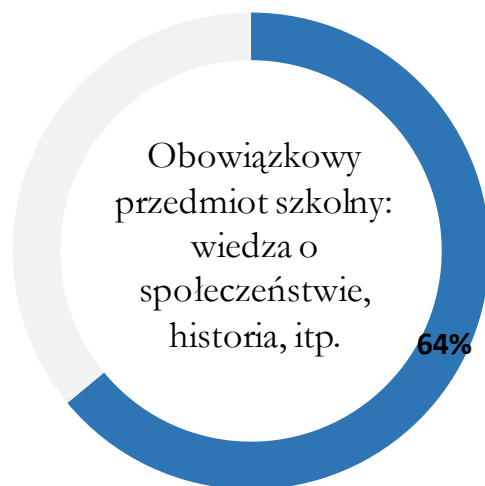

Szkoła a sprawa polska

Analiza tego, jak młodzi Polacy doświadczają oraz jak oceniają edukację i wychowanie polityczne/ obywatelskie w szkole

Lekcje, na których „nic się nie dzieje”

W jakich szkolnych zajęciach poruszających aktualne tematy społeczne, polityczne brał/a Pan/i udział?

Z poprzedniego rozdziału wynika, że udział w obowiązkowych zajęciach poruszających aktualne tematy polityczne czy społeczne ma pozytywny związek z partycypacją. Z drugiej strony jednak, niespełna dwie trzecie młodych (64%) deklaruje, że brało udział w takich zajęciach, a aż jedna czwarta (24%) nie brała udziału w żadnych zajęciach, na których aktualne tematy byłyby poruszane. Dane te mogą być zaskakujące, biorąc pod uwagę fakt, że zarówno w szkole podstawowej, jak i w szkole średniej Wiedza o Społeczeństwie jest przedmiotem obowiązkowym.

Lekcje, na których „nic się nie dzieje”

Zagadkę wyjaśniło dopiero badanie jakościowe. Okazało się, że aktualne tematy polityczne są na lekcjach WOS-u rzadko poruszane. Co więcej, bardzo wiele młodych osób w ogóle tych lekcji nie pamięta. Powody można podzielić na dwie grupy – (1) związane z pozycją WOS-u w programie i (2) związane ze sposobem jego nauczania.

POZYCJA W PROGRAMIE:

- **Za mało godzin** – osoby realizujące tylko podstawowy program nauczania WOS-u mają często jedną godzinę lekcyjną tego przedmiotu w dwóch pierwszych klasach szkoły średniej. Powoduje to, że inne treści szybko wypierają z pamięci uczniów to, co przyswoili podczas lekcji WOS-u.
- **„Nieważny” przedmiot** – WOS jest często traktowany przez nauczycieli jako przedmiot mniejszej wagi, w porównaniu z przedmiotami obowiązkowo zdawanymi na maturze i innymi przedmiotami rozszerzonymi w danym profilu. Powoduje to zmniejszenie wymagań, i to nie tylko jeśli chodzi o efekty kształcenia, ale nawet przebieg samych lekcji.

SPOSÓB NAUCZANIA:

- **Tylko teoria** – wielu nauczycieli skupia się wyłącznie na realizowaniu podstawowych, teoretycznych treści, nie pokazując młodym, jak mogą się one przekładać na praktykę codziennego życia politycznego.
- **Nieangażujący sposób nauczania** – bardzo często nauczanie jest pasywne – ogranicza się do materiałów wyświetlanych na rzutniku, czytania podręcznika. Uczniowie nie są zachęceni do zadawania pytań, wyrażania swojego zdania, bardziej aktywnego czy kreatywnego przetworzenia materiału.

Nie wiem, na pewno za mało jest tego WOS-u, że dużo rzeczy nie pamiętam, jak działa, albo musiałem sam sprawdzać. student ekonomii, 21 lat, duże miasto

Ja to miałam tylko jakąś wiedzę o społeczeństwie i to w gimnazjum, bo w liceum w ogóle nie pamiętam takiego przedmiotu. studentka, 23 lata, duże miasto

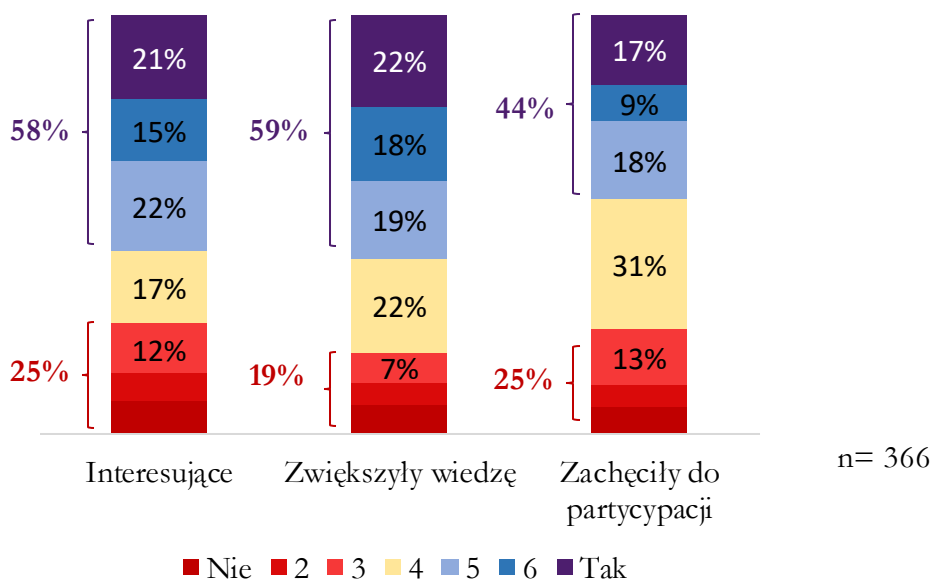
*Teraz mam historię i społeczeństwo, ale szczerze, no to na przedmiocie to się nie dzieje nic. (...)
Można powiedzieć, że to są wolne lekcje tak po prostu, no pani coś wyświetli na projektorze, że “przeczytajcie sobie” i to wszystko. uczennica LO, 19 lat, wieś*

Szczegółowa ocena zajęć

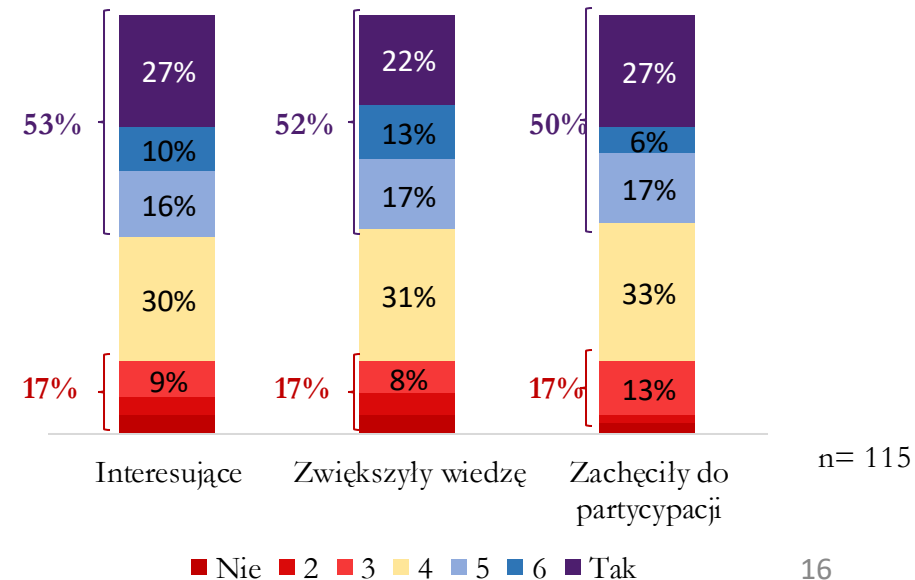
Co ważne, osoby, które rzeczywiście miały okazję uczestniczyć w zajęciach szkolnych odnoszących się do aktualnych tematów społeczno-politycznych, oceniają je raczej pozytywnie – niezależnie od tego, czy były to zajęcia obowiązkowe, czy dodatkowe. Jednak w ich ocenie, w przypadku zajęć obowiązkowych, pomimo że były one interesujące i ciekawe, nie do końca przekładało się to na zachętę do partycypacji – np. jako interesujące oceniło te zajęcia 58% badanych, ale już tylko 44% twierdziło, że zachęciły ich one do brania udziału w życiu politycznym, a 25% wręcz twierdziło, że zajęcia szkolne do partycypacji zniechęcały.

Jak ocenia Pan/i zajęcia, w których brał/a Pan/i udział?

Obowiązkowy przedmiot szkolny

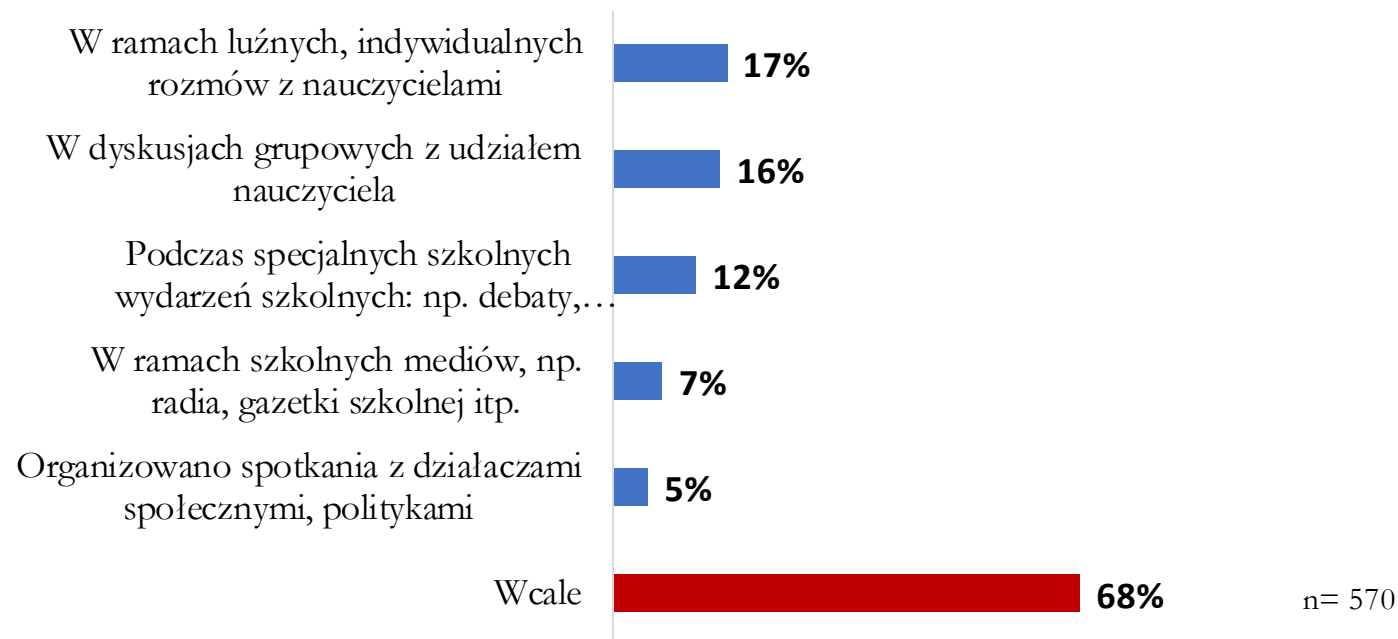

Dodatkowe zajęcia, np. koło zainteresowań

Inne aktywności

W jaki sposób, poza zajęciami, poruszało się w Pana/i szkole kwestie społeczne, polityczne?

Większość młodych Polaków nie miała w swoich szkołach okazji zaangażować się w jakiegokolwiek pozalekcyjne wydarzenia lub aktywności powiązane z polityką. Szczególnie warto zwrócić uwagę, jak niewielki odsetek miał okazję zetknąć się z prawdziwym działaczem społecznym czy politykiem.

Różne grupy, podobna ocena

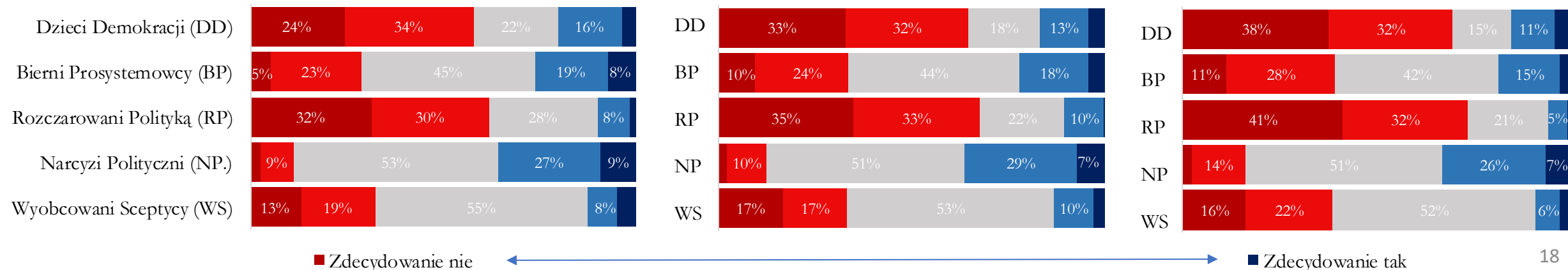
Zidentyfikowaliśmy pięć segmentów młodych Polaków, różniących się pod względem partycypacji. Najsilniej partycypujące były segmenty **Dzieci Demokracji** i **Biernych Prosystemowców**, następne pod względem politycznej partycypacji segmenty to **Rozczarowani Polityką** i **Narcyzi Polityczni**, najmniej partycypowali zaś **Wyobcowani Sceptycy**. Zarazem obok Dzieci Demokracji, Rozczarowani Polityką byli segmentem o najwyższej politycznej wiedzy i zainteresowaniu – jednakże zniechęconym do brania aktywnego udziału w życiu politycznym kraju.

Zapytaliśmy wszystkich o to jak, myśląc o szkołach, do których sami chodzili, oceniają to, jak polska szkoła kształtuje postawy i zachowania polityczne młodych. Odpowiedzi, które uzyskaliśmy, są zadziwiająco zbliżone. Ocena wpływu szkoły na partycypację jest raczej negatywna, a szczególnie negatywna w grupach Dzieci Demokracji i Rozczarowanych Polityką – a zatem tych bardziej partycypujących. Najmniej partycypujące grupy mają natomiast najmniej zdecydowaną opinię o szkole – być może temat jest na tyle im obcy, że było to pytanie, nad którym się nigdy wcześniej nie zastanawiali.

Szkoła wspiera rozwój postaw obywatelskich

Szkoła wspiera w zrozumieniu świata społecznego i polityki

Szkoła wspiera w rozwoju samodzielnego myślenia na tematy polityczne

Nieważna lekcja, a może nieważny przedmiot?

Studiuje kierunek ściśle techniczny, ale np. miałam na tych studiach przedmiot, który się nazywał filozofia. Ten przedmiot nie wniósł kompletnie nic do mojego życia i w niczym mi nie pomógł. Ale nie miałam przedmiotu np. uświadamiającego o państwie, nie miałam żadnej takiej wiedzy o społeczeństwie. Za to musiałam uczyć się na pamięć poglądów jakiegoś tam Tomasza z Akwinu.
studentka, 23 lata, duże miasto

! Co ważne, zastrzeżenia te odnoszą się nie tylko do lekcji WOS-u i nie tylko do szkoły średniej, ale do całego systemu edukacji. W odczuciu młodych zarówno w szkole, jak i potem na studiach brakuje miejsca na wychowanie obywatelskie – które mogłoby mieć miejsce nie tylko podczas lekcji WOS-u.

Szkoła obywatelska

Analiza oczekiwań i pomysłów młodych Polaków, związanych z tym, jak szkoła mogłaby lepiej wspierać partycypację

Jak można zmienić szkołę?

W badaniu jakościowym ze strony młodych padło wiele pomysłów na ulepszenie systemu edukacji pod kątem wychowania obywatelskiego. Można wyróżnić cztery główne kategorie:

MISJA – zmiana powinna zacząć się od podstaw. Wychowanie obywatelskie młodych powinno stać się jednym z ważnych punktów szkolnego programu.

DODATKOWE AKTYWNOŚCI – Skuteczne wychowanie obywatelskie nie powinno ograniczać się tylko do zajęć lekcyjnych. Potrzeba szeregu innych aktywności, które pozwoliłyby młodym spróbować życia politycznego, zetknąć się z nim naprawdę i trenować obywatelskie postawy i umiejętności – mogłyby to być np. debaty, spotkania z politykami, symulowane wybory państwowe, wybory do samorządu imitujące wybory państwowe i wiele innych.

METODY NAUCZANIA – Podczas lekcji WOS-u powinny być zastosowane bardziej aktywne metody nauczania, oparte na interakcji, zachęcające do samodzielnego myślenia.

TREŚCI NAUCZANIA – powinno położyć się większy nacisk na zrozumienie, jak polityka funkcjonuje w praktyce. Nie oznacza to całkowitej rezygnacji z treści teoretycznych, ale być może ograniczenie ich na rzecz lepszego powiązania z praktyką i aktualnymi wydarzeniami.

Taki jest nacisk na tam matematykę, fizykę czy inne rzeczy, a powinny być wygospodarowane te godziny na to, żeby tę świadomość [polityczną] zwiększyć. studentka, 23 lata, duże miasto

Można na przykład zrobić takie wybory do samorządu. Nie tak, że na przerwie się pisze karteczki, tylko takie normalne, zrobić urnę i tak dalej, żeby mieć takie spisy uczniów, coś w tym stylu. student, 23 lata, duże miasto

Nie więcej, a inaczej!

Zmiany w szkole w **mniejszym stopniu powinny polegać na rozszerzeniu treści nauczania** (program jest w odczuciu respondentów i tak już przeładowany, a oni nadmiernie obciążeni nauką), a w **większym stopniu na przebudowie i zmianie**: położeniu nacisku na zrozumienie, jak polityka funkcjonuje w praktyce, uwzględnieniu bardziej aplikacyjnych tematów, zbudowaniu oferty dodatkowych działań, takich jak możliwość udziału w debatach, pisania artykułów do gazety szkolnej, itp..

Wszelkie aktywności **powinny być wręcz dobrowolne**, bo, jak pokazują badania, zewnętrzny przymus czy zachęta często obniżają motywację wewnętrzną (Frey, Obreholzer-Gee, 1997). Ta zaś jest kluczowa, jeśli partycypacja ma trwać w życiu dorosłym.

! Szkoła powinna zachęcać młodych do partycypacji poprzez umożliwienie im włączenia się w atrakcyjne dla nich działania

Polityka w szkole? – ryzykowne!

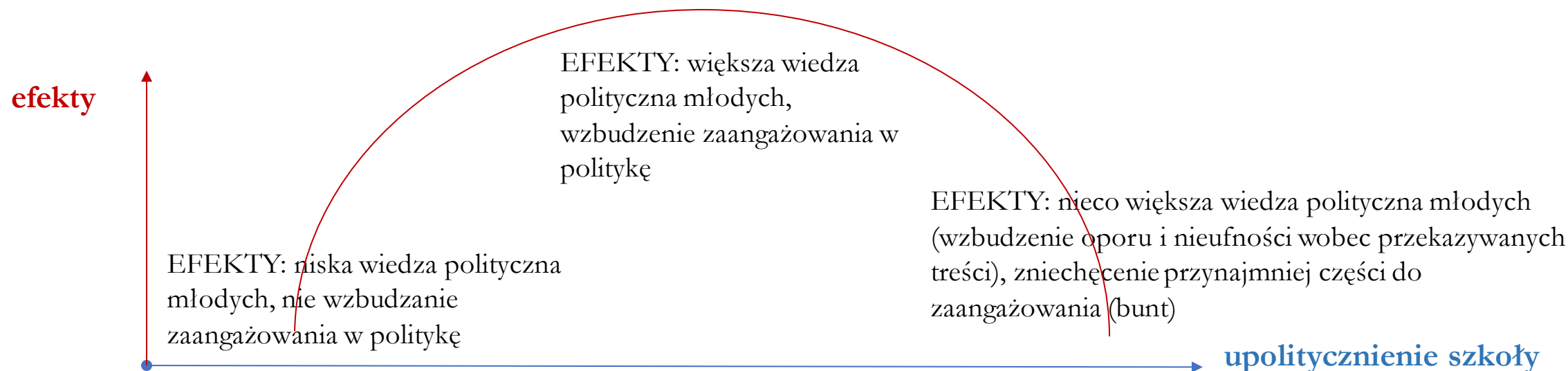
Wprowadzając dodatkowe aktywności i zajęcia oraz bardziej aktualne tematy, warto jednak bardzo uważać na to, by nie przekroczyć granicy pomiędzy zaangażowaniem obywatelskim a politycznym szkoły. Ujawnianie swoich poglądów przez nauczycieli czy angażowanie się przez szkołę w wydarzenia o zabarwieniu politycznym jest negatywnie oceniane, rodzi bunt (zwłaszcza u uczniów o odmiennych poglądach) i poczucie bezsilności (jest to przez nich odbierane jako rodzaj nadużycia autorytetu, władzy). W konsekwencji przynajmniej część uczniów może się zniechęcić do polityki zamiast nią zainteresować i wycofać się, zamiast włączyć!

Była jedna taka pani, która, no można powiedzieć, że taką trochę agitację polityczną uskuteczniła. Ona faktycznie o politykach bardzo dużo mówiła, była zakochana w jednej partii politycznej. (...) Starłam się ich unikać jak ognia. Jakby nie mówię, że wagarowałam i uciekałam z tych zajęć, ale starałam się koncentrować w tym czasie na czymś innym. (...) Ta pani była tak zaafierowana sama sobą, swoim zdaniem, tym co nam miała do przekazania, że w sumie nie zwracała uwagi co robimy. Pracowniczka zakładu produkcyjnego, 25 lat, małe miasto

Zarówno nauczyciele, jak szkoła powinni zawsze pozostawać bezstronni i nie ujawniać poglądów politycznych

To uczniowie powinni partycypować, a nie szkoła!

Polityka w szkole a efekty kształcenia

APOLITYCZNOŚĆ

- unikanie poruszania tematów bieżących
- zamknięcie na opinie uczniów
- nauczyciel nie ujawnia swoich poglądów
- szkoła nie opowiada się za żadną ze stron sporów politycznych

OBYWATELSKOŚĆ

- poruszanie tematów bieżących
- otwarcie na opinie uczniów
- nauczyciel nie ujawnia swoich poglądów
- szkoła nie opowiada się za żadną ze stron sporów politycznych

ZAANGAŻOWANIE POLITYCZNE

- poruszanie tematów bieżących
- zamknięcie na opinie (części) uczniów
- nauczyciel ujawnia swoje poglądy
- szkoła opowiada się za wybraną opcją czy kierunkiem politycznym

Zasady szkoły obywatelskiej

Młodzi pragną być traktowani:

- **Z szacunkiem** – jako osoby, których zdanie ma znaczenie, których przekonania, wartości i poglądy są równoważne tym, które mają starsi od nich dorośli;
- **Podmiotowo** – chcą mieć prawo głosu – móc dyskutować, wyrażać swoją opinię. Chcą też mieć wpływ na to, jak przebiega ich edukacja, nie chcą być edukowani czy wychowywani – chcą się uczyć i działać;
- **Z zachowaniem wolności wyboru** – chcą móc wybrać, w co i w jaki sposób się zaangażują.

Aleksandra Furman

Dagmara Szczepańska

Raport został sfinansowany ze
środków Ministerstwa Nauki i
Szkolnictwa Wyższego
(DIALOG 0013/2019)

Kontakt:

politicalcognition.psych.pan.pl/

